

Internationale Vooruitblik 2023

Waarom zijn we internationaal actief?

Internationaal actief zijn is een middel om de provinciale ambities te realiseren. Wij pakken de maatschappelijke opgaven van de provincie Zuid-Holland aan, vooral door het beleid van de Europese Unie (EU) te beïnvloeden en optimaal gebruik te maken van EU-subsidies.

Wij zijn internationaal actief waar een grensoverschrijdende aanpak van aantoonbare, toegevoegde waarde is voor onze opgaven en waar we een bijdrage willen leveren aan de realisatie van de ambities van de EU. We trekken hierbij nauw op met regionale partners en zijn actief in diverse Europese netwerken en bilaterale samenwerkingsverbanden met andere regio's. De internationaliseringsambities van het bedrijfsleven worden ondersteund met onze relaties.

De vooruitblik vloeit voort uit de 'Internationale Strategie 2020-2023', die aan het begin van de collegeperiode is vastgesteld. Aan de hand van thema's wordt er gekeken naar de beoogde resultaten en de internationale inzet in 2023.

De oorlog in Oekraïne, die begon in februari 2022, heeft een grote impact op Europa en de wereld. Door het uitbreken van de oorlog ontstond er een acute energiecrisis. Ook de vrede, stabiliteit en voedselzekerheid in Europa is hierdoor geen vanzelfsprekendheid meer. Daarnaast blijft de maatschappelijke en economische impact van de Covid-19 pandemie voelbaar.

Deze geopolitieke situatie is van sterke invloed op de voortgaande samenwerking in de EU. Zo lanceerde de Europese Commissie op 18 mei 2022 het *REPowerEU*-plan waarmee zij een duidelijk signaal gaf om zo snel mogelijk onafhankelijk te worden van Russisch gas en in te zetten op de versnelling van duurzaamheid en diversificatie van energiebronnen. In het *Commissie Werkprogramma 2023* (CWP) van de Europese Commissie dat op 18 oktober 2022 verscheen, wordt er ingezet op een "standvastig en verenigd Europa" om samen de uitdagingen aan te pakken. Het CWP is sterk beïnvloed door de consequenties die de oorlog in Oekraïne met zich meebrengt. Naast aandacht voor de *energiecrisis* wordt de *voedselcrisis*, als gevolg van zowel de oorlog, en *klimaatverandering*, als grote thema's benoemd. De Commissie benadrukt dat deze crises de noodzaak voor de eerder ingezette groene en digitale transitie alleen maar versnellen. Dit vraagt om een andere aanpak dan men uit het verleden gewend is.

2023 is ook uitgeroepen tot het 'Europees Jaar van de Vaardigheden'. Zo wordt het Europese concurrentievermogen verder bevorderd en worden de digitale en groene transitie op een sociaal-rechtvaardige manier gerealiseerd.

Verschuiving

In de internationale inzet van de provincie zien wij een verschuiving ontstaan. De internationale inzet op onze maatschappelijke opgaven wordt namelijk steeds meer integraal. De meeste thema's in de Internationale Vooruitblik 2023 raken hiermee meerdere provinciale opgaven. Zo werken we binnen de thema's aan een gemeenschappelijke, internationale inzet. Zoals bijvoorbeeld de transitie van het Haven Industrieel Complex te maken, of om zorg te dragen voor een duurzame en gezonde leefomgeving. Hiermee sluiten wij ook steeds gemakkelijker aan bij de agenda's van de Europese Commissie. Waar verschillende thema's elkaar raken en versterken, worden verwijzingen in de vooruitblik gemaakt. Zo werkt de provincie met de economische clusters samen aan een versnelling van de transitie naar een duurzame, digitale en inclusieve economie. De internationale inzet tuinbouw heeft bijvoorbeeld circulair als belangrijk element en binnen de ruimtevaart speelt digitalisering een belangrijke rol.

De samenwerking met partners buiten de Europese Unie doen we daar waar een concrete vraag vanuit het bedrijfsleven ligt en met aandacht voor gevoelige kwesties. In 2022 is er nadrukkelijk aandacht geweest voor de geopolitieke en mensenrechten situatie in China en wat dit betekent voor de economische activiteiten die de provincie onderneemt. Provinciale Staten heeft naar aanleiding daarvan het Kader voor de Relatie met China

vastgesteld waarin verankerd is hoe de provincie economische risico's beheerst en mensenrechten meeneemt in de relaties die de provincie onderhoudt met China. In 2023 zullen de actielijnen van het kader worden uitgevoerd en de effectiviteit hiervan geëvalueerd voor de jaarlijkse rapportage.

Met de Provinciale Statenverkiezingen in maart 2023, is 2023 een overgangsjaar, waarin we doorgaan met de bestaande inzet en het onderhouden van de bestaande netwerken. Met het nieuwe college wordt er gekeken naar de mogelijkheden van een robuuste, internationale inzet voor 2023-2027.

EU-middelen voor regionale ontwikkeling

De impact van de EU-subsidies op onze regio is niet te onderschatten. Dit jaar werden de laatste cijfers voor de afgelopen EU-programmaperiode (2014-2020) bekend. In totaal hebben 2497 unieke Zuid-Hollandse partners deelgenomen aan in totaal 5470 EU-projecten. Gezamenlijk hebben deze partners in totaal ruim € 2,5 miljard aan EU- middelen ontvangen.

De huidige EU-programmaperiode (2021-2027) is in volle gang. Voor Zuid-Holland volgen wij nauwgezet de kansen die dit biedt voor de verschillende opgaven. Via de Groeiagenda wordt de regionale inzet richting nationale en Europese fondsen gecoördineerd. Dit doen wij vanuit onze rol als aanjager in de regio. In dat kader heeft de provincie ook het Regionaal Afstemmingskader Europese Fondsen verder vormgegeven. Dit is nu een actief regionaal netwerk waarbinnen de provincie aankomende projectvoorstellen van regionale partners afstemt en koppelt met de komende openstellingen aan de hand van de provinciale EU Call Kalender. In de provinciale begroting 2023 staat per programma specifiek beschreven waarop wordt ingezet. In 2023 komt ook de EU-subsidiemonitor beschikbaar om te peilen hoe Zuid-Hollandse partners in de nieuwe periode presenteren.

De mate waarin de provincie bij het verwerven van EU-subsidies is betrokken verschilt per programma. Over drie van de EU-programma's heeft de provincie zelf de regie en gebruikt het de EU-middelen om onze regionale opgaven verder te brengen: Kansen voor West 3 (KvW3), het Just Transition Fund (JTF) en onderdelen van het Nationaal Strategisch Plan (NSP) onder het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). In 2022 zijn voor KvW3 en het JTF de operationele programma's door de Europese Commissie goedgekeurd.

In de nieuwe programmaperiode heeft de provincie een aantal gerichte beleidskeuzes gemaakt om deze EU-middelen nog efficiënter in te zetten voor onze opgaven en daarmee bij te dragen aan de ontwikkeling van onze regio.

- Binnen Kansen voor West 3 zetten wij in op de doorontwikkeling en benutting van onze innovatie-infrastructuur (denk hierbij aan fieldlabs, voucherregelingen en innovatieprogramma's). Hiermee ondersteunen we direct en indirect het innovatieve MKB in Zuid-Holland in het verder brengen van hun innovaties naar de markt.
- Tevens zetten wij met KvW3 en het JTF in op de verduurzaming van het Haven Industrieel Complex. Begin 2023 worden de eerste JTF-openstellingen gelanceerd.
- Het JTF richt zich daarnaast op de arbeidsmarkttransitie die in de regio Groot-Rijnmond met de verduurzaming van de industrie gepaard gaat. In 2023 kijken wij naar de kansen die dit biedt voor de Human Capital Agenda van Zuid-Holland.
- Tot slot wordt KvW3 ook ingezet om de verduurzaming van de gebouwde omgeving een verdere impuls te geven. Wij bouwen daarbij voort op het programma Duurzame Wijken dat met EU ELENA-middelen is opgestart.

Figuur 1. Bezoek Asbeter in Spijkenisse – project gefinancierd via KvW

In 2023 komen tientallen miljoenen beschikbaar onder verschillende openstellingen voor bovenstaande doelstellingen.

Inhoudsopgaven thema's

Haven en industrie.....	4
Mobiliteit	7
Energie en Klimaat.....	9
Duurzame Gezonde Leefomgeving	11
Circulair Zuid-Holland	13
Digitalisering	14
Landbouw.....	15
Greenports	16
Eiwittransitie.....	18
Ruimtevaart	19
Cultureel erfgoed.....	20
Lijst met afkortingen.....	21

Haven en industrie

Inhoudelijke opgave

Bijdrage leveren aan de energietransitie en de circulaire transitie binnen de industrie. Versterken van achterlandsverbindingen/robuust netwerk. Internationale promotie en acquisitie via partners (Maritiem cluster).

Ambitie coalitieakkoord: 'Een concurrerend Zuid-Holland' en 'Schone energie voor iedereen'

Portefeuillehouder: Jeannette Baljeu (Transitie Haven en Industrie) en Berend Potjer (Energie).

Zuid-Holland heeft met de haven in Rotterdam het grootste industrieel complex van de EU met Chemie & Energie, Transport & Logistiek, Circulaire Economie en Maritiem & Deltatechnologie als stuwende sectoren.

Het overkoepelende doel van deze transitie is het verminderen van de CO₂-uitstoot om te komen tot een CO₂-neutrale economie in 2050. Dit kan worden onderverdeeld in de volgende deelopgaven:

- De waterstoftransitie: Europe's Hydrogen Hub.
- De circulaire economietransitie: verminderen van primair (fossiel) grondstoffengebruik, bijvoorbeeld door innovaties als chemische recycling en biobased.
- Maritiem.

Waterstof

De focus van de internationale inzet ligt vooral op de rol van waterstof, inclusief de ontwikkeling van de haven van Rotterdam als 'Europe's Hydrogen Hub'. Dit concept is gericht op de potentie van Rotterdam als import- en doorvoerhaven van waterstof en sluit aan bij de provinciale waterstofvisie die in mei 2020 is uitgebracht. Het concept is ontwikkeld met de Port of Rotterdam, gemeente Rotterdam, Stedin, InnovationQuarter (IQ) en Economic Board Zuid-Holland (EBZ) en zal gezamenlijk internationaal worden uitgedragen. Begin 2021 heeft Zuid-Holland al het Europese predicaat 'European Hydrogen Valley' bemachtigd waarmee wij ons Europees kunnen profileren. Ook helpt het met het aanvragen van Europese financiering.

In 2023 vindt de tweede editie van de *World Hydrogen Summit* plaats waar Zuid-Holland zich als waterstofregio presenteert. De Summit vindt plaats van 9-11 mei 2023 in Rotterdam en wordt samen met het Havenbedrijf (Port of Rotterdam) en de gemeente Rotterdam georganiseerd. Hier zal o.a. aandacht zijn voor het RH2INE-programma voor duurzame binnenvaart op waterstof. Dit programma is opgezet door de provincie en Noordrijn-Westfalen (NRW).

Het lidmaatschap van het *Hydrogen Europe Network* wordt voortgezet, waarbij met name de samenwerking binnen de *Regional Pillar* en de financieringsmogelijkheden interessant zijn. Tevens wordt er binnen de *H2 Airports Working Group* gekeken naar de waterstofontwikkelingen in de luchtvaartsector.

Daarnaast blijft de provincie betrokken bij projecten die aan de energietransitie bijdragen, zoals *H-vision*. Onder leiding van *Deltalinqs* (brancheverenigingbedrijven in het Haven Industrieel Complex) wordt gewerkt aan een waterstoffabriek waar gas uit raffinaderijen wordt omgezet in waterstof en weer wordt ingezet als energiebron voor de raffinaderijen, terwijl de CO₂ wordt afgevangen en opgeslagen. De provincie heeft de haalbaarheidsfase ondersteund. *H-vision* bevindt zich nu in de *engineeringfase*. In 2023 worden verdere financieringsmogelijkheden onderzocht.

Naast waterstof wordt ook ingezet op *elektrificatie*. Het Field Lab *Industrial Electrification* werkt aan de ontwikkeling en implementatie van innovatieve technologieën op het gebied van industriële *elektrificatie* met het doel om fossiel gedreven processen in de industrie te vervangen. Europese ontwikkelingen rond *elektrificatie* worden gekoppeld aan kansen voor de provincie.

Tot slot is de Important Project of Common European Interest (IPCEI) Hy2Use in 2022 goedgekeurd door de Europese Commissie, hier zitten ook verschillende Zuid-Hollandse projecten tussen die in 2023 van start gaan.

Circulaire industrie

De maakindustrie van Zuid-Holland draait op veel grondstoffen en (kritieke) materialen, denk aan toepassingen van (zeldzame) metalen voor de digitalisering, energietransitie, mobiliteit, machine- en apparatenbouw en onze schepen. Door in te zetten op circulariteit en nieuwe verdienmodellen blijft de maakindustrie toekomstbestendig.

Vanuit het programma Circulair wordt samen met andere provincies gewerkt aan een *lobbystrategie rondom plastic en kunststoffen*. Hierin wordt ook het thema circulaire (kunststof) industrie opgenomen. Op basis van deze strategie bepalen we de speerpunten voor 2023.

Biobased

De provincie blijft ook samenwerkingsmogelijkheden met andere regio's op andere industriegebieden dan waterstof verkennen, bijvoorbeeld biobased. Doelstellingen op het gebied van CO₂-reductie en het reduceren van het gebruik van primaire grondstoffen, vragen namelijk om biobased alternatieven. Zuid-Holland presenteert zich, als grootste biobrandstofcluster van Europa en thuisbasis van 150 chemische bedrijven (400 in Nederland), waaronder 10 wereldleiders in de biobased industrie, als *Dutch BioPort Region*. In 2023 wordt verder ingezet op het samenbrengen van de versnippering, waar al een begin voor gemaakt is door het formuleren van een regionale propositie met Planet B. iO, Bioprocess Pilot Facility, Havenbedrijf Rotterdam en IQ: *'7 Reasons Why the Dutch are building the Biobased Industry of the Future'*.

Maritiem

De internationale activiteiten in 2023 zullen zich blijven richten op profilering van Zuid-Holland als sterke industriële en maritieme regio, vooral op gebied van de energietransitie binnen het Haven Industrieel Complex, maar ook binnen de regio's Drechtsteden en Alblasserwaard. De activiteiten worden vooral uitgevoerd vanuit bureau Economische Zaken, in afstemming met team EU/IA op basis van de *Regionale Maritieme Agenda* die is opgesteld vanuit het *Maritieme Delta-netwerk*. Ook richten wij ons met partners op de promotie en acquisitie van Rotterdam als *'Maritime Capital of Europe'* en wordt samenwerking verkent met Baskenland, Schotland en Tampere (Finland) op het gebied van circulariteit, waterstof en offshore windenergie.

Netwerken

Het *Vanguard Initiative* zet zich in op het bevorderen van grensoverschrijdende en innovatieve waardeketen samenwerking. Deelname aan dit netwerk is van belang om informatie en kennis uit te wisselen en biedt ondersteuning in het zoeken van complementariteit in onze economische clusters en die uit andere Europese regio's' op basis van onze *Slimme Specialisatie strategie*.

Het netwerk *European Chemical Regions Network* (ECRN) blijft zich voor ons en andere regio's inzetten op het vertegenwoordigen van de Europese chemische industrie en focust zich vooral op lobby op Europese wetgeving, deelname/ inschrijving op Europese projecten, netwerkvorming, het *Smart Specialisation Platform* (S3) Chemicals faciliteren en financiering van regionale opgaven. De focus zal daarin liggen op het thema circulair.

De samenwerkingsmogelijkheden met de regio's *Noordrijn-Westfalen en Vlaanderen* zullen verder worden verkend, waarbij de focus van NRW uitgaat naar de uitvoer van meer concrete projecten. Met betrekking tot NRW ligt de focus op de ontwikkeling van een waterstof waardeketen (aanbod, vraag en infrastructuur), langs Chemelot in Limburg, met Rotterdam als *'Europe's Hydrogen Hub'*. Hierbij ligt de focus op het ontwikkelen van aanbod van en vraag naar duurzaam geproduceerde waterstof en de verbindende infrastructuur naar industriële clusters in binnen- en buitenland. Hierover sprak gedeputeerde Baljeu in 2022 met de nieuw verkozen minister Mona Neubaur van het ministerie van Economische Zaken van NRW en de partners vanuit *'Europe's Hydrogen Hub'*. Er wordt specifiek gekeken naar trilaterale verbanden, waarbij ook Vlaanderen/Haven-Industrieel Complex Antwerpen op het gebied van waterstof in beeld komen.

Richting Vlaanderen wordt samengewerkt vanuit het Interreg Vlaanderen-Nederland programma en de Vlaams Nederlandse Delta (VND). In 2023 wordt vanuit dit verband een werkbezoek aan de Tweede Maasvlakte georganiseerd.

Financiering

Vanuit de *Europese Green Deal* komen er via het *Just Transition Fund (JTF)* middelen beschikbaar voor de regio's die in hun economische structuur en qua werknemers in (nu nog) fossiel gedreven industrieën het zwaarst geraakt worden door de klimaat-transitie. Voor de regio Groot Rijnmond komt een bedrag van circa € 60 miljoen beschikbaar (inclusief Rijkscofinanciering), voor projecten die bijdragen aan de verduurzaming van bestaande industriële ketens (v.b. door de *elektrificatie* van industriële processen), de realisatie van nieuwe, duurzame industriële ketens (v.b. in de chemie en maakindustrie) en het oplossen van aanverwante knelpunten in de arbeidsmarkt. In 2022 is het programma samen met regionale partners (waaronder de gemeente Rotterdam, IQ, Rijk) in de steigers gezet; de openstellingen vinden begin 2023 en in de loop van 2023 plaats.

Verder worden in 2023 voorbereidingen getroffen voor een Kansen voor West 3 openstelling begin 2024, die zich eveneens richt op verduurzaming van de industrie. Ook hierbij wordt weer de samenwerking opgezocht met regionale partners.

De provincie heeft hiervoor een budget beschikbaar van circa € 5 miljoen (€ 1,8 miljoen aan eigen EFRO-middelen, ruim € 3,0 miljoen aan eigen middelen); deze openstelling is een vervolg op de succesvolle openstellingen vanuit het REACT EU programma begin 2021 en *Kansen voor West 3 (KvW3)* medio 2022. Verder informeren wij ons regionale netwerk proactief over andere relevante, Europese subsidiemogelijkheden naast het JTF en KvW3-programma.

Mobiliteit

Inhoudelijke opgave

De opgave van de provincie is om de mobiliteit efficiënt, veilig en duurzaam te laten plaatsvinden over de weg, het water en het spoor. Het verder ontwikkelen van de Europese corridors betekent een efficiënt, robuust, multimodaal systeem. Met de opkomst van alternatieve brandstoffen zetten we in op kansen om het internationale goederentransport te verduurzamen.

Ambitie coalitieakkoord: 'Bereikbaar Zuid-Holland'

Portefeuillehouders: Frederik Zevenbergen (Mobiliteit) en Jeannette Baljeu (Binnenvaart)

Zuid-Holland is de transportprovincie bij uitstek. Dit is een gevolg van de aanwezigheid van de Haven van Rotterdam, de Greenports Oost en Westland, de Bollenstreek en Boskoop, een aantal grote bedrijven(terreinen) en de grote stedelijke gebieden.

Het belang van de regio ligt in de unieke schakel die de regio inneemt in goederenvervoercorridors. Naast de fijnmazige en regionale benodigde distributie, tot de (inter)nationale oriëntatie van de handel en daarmee goederenstromen van Rotterdam naar het Europese achterland, in verbinding met Amsterdam en Schiphol en richting het zuiden naar Antwerpen.

Voor de beleidsambitie 'duurzaam en efficiënt goederenvervoer met meerwaarde' is het noodzakelijk om concreet te laten zien dat een aantal activiteiten van Zuid-Holland op het vlak van verduurzaming en modal shift een randvoorwaardelijke, grensoverschrijdende component hebben. Dit heeft te maken met de harmonisatie van systemen & regelgeving en mogelijke financiële ondersteuning. Om daar goed invulling aan te kunnen geven is het nodig een goede en actieve internationaal georiënteerde speler te zijn in de EU en de Eurodelta.

Bij de uitwerking van de Green Deal streeft de Europese Commissie beleidsintegratie na. Om die reden is er een paragraaf over duurzame mobiliteit, inclusief elf lobbyboodschappen, opgenomen in de interprovinciale inzet op het gebied van Europees milieubeleid.

Meerdere EU-voorstellen van het 'Fit for 55'-pakket hebben impact op (verduurzaming van) de goederenstromen en de provinciale opgaven in Zuid-Holland. Het betreft voorstellen inzake hernieuwbare energie, de uitrol van infrastructuur voor alternatieve brandstoffen en wijziging van het *emissiehandelssysteem*. In het in 2022 gelanceerde *REPowerEU*-plan van de Europese Commissie wordt fors ingezet op verduurzaming en de overgang naar waterstof. Hierbij wordt het Noordzeegebied aangemerkt als belangrijke *waterstofcorridor*. Aandacht is hier vooral voor de industrie en is het nodig lobby te blijven voeren voor transport als serieuze afnemer van de waterstof.

De focus ligt in 2023 op personen en goederenvervoer, met specifieke aandacht voor binnenvaart en modal shift en het uitoefenen van invloed op het vlak van beleid, regelgeving en financiële voorwaarden, zodat belemmeringen worden weggenomen. Hernieuwde aandacht op de kansen die het spoor biedt voor goederenstromen is nodig als wij serieus werk willen maken van modal shift en de daar bijhorende CO₂-reductie. In 2023 wordt in Europa de richtlijn *Gecombineerd vervoer* herzien. De richtlijn ondersteunt de verschuiving van vrachtvervoer over de weg naar andere modaliteiten met een lagere emissie, zoals de binnenvaart, het zeevervoer en het spoor.

Daar waar op het spoor verschillende transportvormen samenkomen voor goederen & reizigers maken beide componenten onderdeel uit van die systeembenadering. Ook de ruimtelijke component van goederenvervoer en logistiek verdient nadrukkelijk aandacht, tegen de achtergrond van verdere verstedelijking, groei van e-

commerce en havenlogistiek en toenemende verkeersdruk van goederenvervoer in en rond stedelijke regio's. En de aanstaande verplichting van Europa voor steden om SUMPS op te leveren.

Netwerken

De Europese *Ten-T corridors* blijven een essentieel netwerk voor de Zuid-Hollandse economie en bieden een belangrijk kader om duurzame mobiliteit te realiseren. De rol van gedeputeerde Baljeu als voorzitter van de '*Interregional Alliance for the Rhine Alpine Corridor*' is hierbij van meerwaarde. In 2023 zal duidelijk worden of er een INTERREG-NWE subsidie kan worden benut voor de ontwikkeling van een nieuwe corridorstrategie en het helpen realiseren van de provinciale ambities op zero-emissie binnenvaart en modal shift.

De samenwerking met *Noordrijn-Westfalen (NRW)* in het Mobility Platform NL-NRW wordt voortgezet, waarbij de Werkagenda Mobiliteit en Verkeer centraal staat met onder meer de onderwerpen internationaal spoor, zero emissie transport, binnenvaart en duurzame infrastructuur. Op deze onderwerpen willen we ook de samenwerking met *Vlaanderen* verder blijven ontwikkelen. Dit is mogelijk vanuit de eigen bilaterale samenwerking op diverse trajecten als RH2INE. En ook vanuit de nieuwe, in Bestuurlijkoverleg Goederenvervoercorridors 2022 (BO GVC) besloten Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) Corridor Zuid. Met de Nederlandse partijen (waaronder de Haven van Rotterdam) kan met een gezamenlijke agenda de verdere samenwerking met Vlaanderen opgezocht worden. Mede ook in het licht van de Seine-Nord ontwikkeling. Daarbij is de VND van belang voor bestuurlijke agendering, gezamenlijke ambities en urgenties. De inzet blijft om een Werkagenda op te stellen, zoals dat ook al is gedaan tussen de Nederlandse overheid en NRW in 2018.

In november 2023 wordt in samenwerking met het *Institute for Transnational and Euregional cross border cooperation and Mobility* (ITEM) een conferentie georganiseerd op het Provinciehuis met grensoverstijgende samenwerking op het gebied van mobiliteit als centraal thema.

Binnenvaart

RH2INE (onder verantwoordelijkheid van de provincie Zuid-Holland en NRW) richt zich op zero-emissie vervoer, middels het gebruik van waterstoftoepassing in de binnenvaart op de Rhine Alpine-corridor. Diverse projecten, consortia en de jaarlijkse RH2INE-conferentie dragen hieraan bij. De markt (havens, binnenvaartondernemers, energieleveranciers, gefaciliteerd door regionale overheden) speelt hierin een centrale rol.

De RH2INE-conferentie 2022 in Duisburg leverde hiervoor de eerste stappen naar een verbreding van de aansturing van PZH en NRW naar Vlaanderen en de rest van de European Grouping of Territorial Cooperation (EGTC). Dit proces zal eind 2023 geformaliseerd zijn.

In 2023 vindt de herziening plaats van Europese regelgeving inzake geharmoniseerde rivier informatiediensten en interoperabiliteit van digitale informatiediensten voor de binnenvaart. We monitoren welke impact deze herziening heeft op (partijen in) Zuid-Holland en de wijze waarop de provincie vaarwegbeheer ingeregeld heeft, samen met andere vaarwegbeheerders.

Energie en Klimaat

Inhoudelijke opgave

We werken toe naar een samenleving waarbij de economie gebaseerd is op duurzame energie. Inzet op energietransitie biedt sociale en economische kansen. Dit doen we door te innoveren, het bedrijfsleven in te zetten en de ontwikkeling van een regionale (groene) waterstofeconomie.

Ambitie coalitieakkoord: 'Schone energie voor iedereen'

Portefeuillehouders: Berend Potjer (Energie) en Jeannette Baljeu (Transitie Haven en industrie).

Schone Energie voor iedereen

Met het programma 'Schone Energie voor Iedereen' draagt de provincie bij aan het landelijke doel om in 2030 de helft minder broeikasgassen uit te stoten. Maar de opbrengsten voor Zuid-Holland zijn veel groter. Schone lucht en een gezondere leefomgeving bijvoorbeeld.

Het programma 'Schone Energie' sluit aan op het Europese *Fit for 55-Green Deal*-voorstel. Nederland heeft in haar regeerakkoord zijn doelstellingen verhoogd van 49% CO₂-reductie in 2030 tot minstens 55%.

De energietransitie is in 2022 in een stroomversnelling gekomen. De oorlog in de Oekraïne en de afhankelijkheid van Russisch aardgas heeft de noodzaak voor de energietransitie verstevigd. Op woensdag 18 mei 2022 heeft de Europese Commissie de uitgewerkte plannen voor *het REPowerEU-pakket* gepresenteerd. De plannen hebben als doel om de Europese klimaattransitie te versnellen en uiterlijk tegen 2027 volledig onafhankelijk te zijn van de Russische energie.

Ook in 2023 zal Energie en Klimaat hoog op de agenda staan van de Europese Commissie. We volgen de ontwikkelingen en in overleg met de collega's van het Energie-team zetten we in op een beleidsbeïnvloeding en aanvraag van subsidies om projecten waar te maken. We kijken specifiek naar kansen voor het stimuleren van de opbouw van een duurzaam energiecluster (waterstof, zonne-energie, windenergie, geothermische warmte, opslag).

Verduurzaming elektriciteit

Waterstof

We blijven inzetten op de ontwikkeling van waterstof en volgen hiermee de waterstofvisie en strategie *De rol van waterstof in de energie- en grondstoffentransitie in Zuid-Holland 2030 (-2050)*.

In 2023 vindt de tweede editie van de *World Hydrogen Summit* plaats in Rotterdam. Dit geeft de provincie de gelegenheid de zichtbaarheid en relevantie van de regio als de *waterstofhub* van Europa te laten zien.

De inzet op waterstof wordt verder beschreven in het hoofdstuk *Haven en industrie*.

Zonne-energie

Het *REPower EU-plan* van de EC uit 2022 bevat een aparte strategie voor zonne-energie. Het doel van de strategie is om in 2025 ruim 320 GW aan zonne-energie op te wekken. In het eerste voorstel van de *Zonne-strategie* stond dat in 2026 alle nieuwe commerciële en publieke gebouwen zonnepanelen moesten krijgen en vanaf 2027 alle andere gebouwen. Deze strategie zou verder verbreed moeten worden naar de volledige *gebouwde omgeving* waaronder de private sector en de bestaande bouw. Deze strategie zou zich naast maximalisatie van de *energieopwekking* ook moeten richten op een effectieve isolatienorm waarmee de afhankelijkheid en het gebruik van energie beperkt wordt en verduurzamingsmogelijkheden toenemen. Juist Europese normering heeft een sterk sturende invloed op de ontwikkeling en biedt een markt voor verduurzaming en besparing. Dit zou beter benut kunnen worden.

In 2023 monitoren we de ontwikkelingen binnen de Zonne-strategie en beïnvloeden we actief de wetgeving op dit terrein.

Windenergie

In het *REPowerEU-plan* wordt ook concreet naar het Noordzeegebied gekeken als belangrijk gebied voor Wind Onshore en Wind Offshore. In 2023 kijken we naar mogelijke financiering voor windenergieprojecten in Zuid-Holland.

Netwerken

We kijken naar samenwerkingsmogelijkheden met Energy4Climate, een agentschap van de deelstaat *Noordrijn-Westfalen (NRW)* en de *Vlaams Nederlandse Delta (VND)* op het brede terrein van de Energietransitie.

Financiering

Europese fondsen zijn beschikbaar om tegemoet te komen in de kosten van de verdere ontwikkeling en toepassing van hernieuwbare energie, zoals *Horizon Europe* of het *Innovatiefonds*.

De *Richtlijnen voor staatssteun voor klimaat, milieubescherming en energie* bieden overheden mogelijkheden om projecten te steunen in het kader van de groene transitie, waaronder hernieuwbare energie. Ten slotte wil de Commissie een '*community of practice*' opzetten speciaal voor het aanbesteden van zonne-energie waarin kennis en *best practices* worden gedeeld.

Verduurzaming warmte

Het *ELENA-programma* dat wordt gefinancierd met subsidie van de Europese Investeringsbank blijft ook in 2023 doorlopen. Doel van dit programma is het uitwerken van projectplannen voor grootschalige investeringen in verduurzaming van de warmtevoorziening. Een deel van de Europese *Kansen voor West-middelen* wordt gebruikt om deze investeringsplannen te helpen financieren.

Ook bekijken we de subsidiemogelijkheden *binnen Clean Energy Transition Partnership*. Het betreft een subsidie voor kleine en grote innovatieprojecten voor Europese samenwerking om de energietransitie te versnellen. We leggen hierbij de link met de Groeiagenda van de provincie, circulariteit en de stikstofreductie-opgave.

Duurzame Gezonde Leefomgeving

Inhoudelijke opgave

Zorgdragen voor een goede milieukwaliteit binnen het wettelijk kader.

Ambitie coalitieakkoord: 'Gezond en veilig Zuid-Holland'

Portefeuillehouder: Meindert Stolk (Milieu) Jeannette Baljeu (Water, Stikstof) en Anne Koning (Wonen).

Het thema een duurzame en gezonde leefomgeving is de afgelopen jaren steeds hoger op de Europese beleidsagenda komen te staan. Met de Green Deal heeft de Europese Commissie duidelijk gekozen voor een verankering van klimaat en milieu over de gehele linie van haar beleid. In 2022 is het thema Duurzame en Gezonde Leefomgeving door het Huis van de Nederlandse Provincies (HNP) opgenomen als *prioritair dossier* voor 2022.

Vanwege de toenemende mate van verwevenheid in thema's, worden in de Vooruitblik de thema's Water&Groen, Milieu, Wonen en Stikstof geschaard onder Duurzame Gezonde Leefomgeving. Wij focussen ons binnen dit thema vooral op de aankomende Europese wetgeving.

In 2023 worden er meerdere voorstellen voor wetgeving verwacht die relevant zijn voor PZH. Het gaat om de 'Environmental Liability Directive Fitness check' en de 'Zero Pollution Contribution to the European Green Deal Dataspace to improve data availability'. De Europese Commissie is ook van plan om een *Environment and Health Atlas* te ontwikkelen. De *Bodemgezondheidswet*, die wordt verwacht in eerste helft van 2023, zal ook erg relevant zijn voor de provincies.

Luchtkwaliteit

Eind 2022 kwamen er verschillende voorstellen uit onder het 'Actieplan Verontreiniging naar nul' waarvan twee voorstellen ook luchtkwaliteit raken (de herziening *Ambient Air Quality* en *Euro 7*). De provincie volgt deze voorstellen nauwgezet in samenwerkingsverband met de andere provincies via het HNP en in Interprovinciaal Overleg (IPO) verband.

Afval en Stoffen

Eind 2022 is de Europese Commissie gestart met een herziening van de *Kaderrichtlijn Afvalstoffen*. Deze vormt de wettelijke basis rond het vraagstuk afval of product en is daarmee relevant voor de rol van de provincie als bevoegd gezag voor vergunningverlening, toezicht en handhaving. De herziening blijft de provincie ook in 2023 nauw volgen.

Naast afval wordt er ook in 2023 aangesloten op de bredere provinciale inzet op het gebied van circulaire economie. Het gaat dan met name om het raakvlak milieu, circulaire economie en afval(stoffen). Preventie en recycleverplichtingen spelen daarbij ook een belangrijke rol. Daarnaast worden de ontwikkelingen rond de verdere implementatie van de *strategie duurzame chemische stoffen* gevolgd.

Water

Voor water is ook het *Actieplan Verontreiniging naar nul* van belang waaronder in 2022 drie voorstellen uitkwamen. Deze lopen allen door in 2023 en worden door de provincie gevolgd:

- De herziening van de huidige *Richtlijn Stedelijk Afvalwater* heeft gevolgen voor de bij de omgevingsdienst belegde taken, ook kunnen de extra eisen op het gebied van energie en circulariteit gevolgen hebben voor de provincie als bevoegd gezag van de waterzuiveringsinstallaties.
- De herziening van de lijsten stoffen voor oppervlaktewater en grondwater onder de *Kaderrichtlijn Water*. Het doel van de Kaderrichtlijn Water is dat uiterlijk in 2027 al het water in Europa schoon en gezond is. Van belang in het kader van *Registratie, Evaluatie en Toelating van Chemische stoffen (REACH)* wat in 2023 opnieuw door de Europese Commissie wordt bekeken en de aanstaande *Farmaceutische Strategie*. De opgave voor Zuid-Holland is het voorkomen van lozingen van zeer

zorgwekkende stoffen als *per- en polyfluoralkylstoffen* (PFAS) in de Maas. Zuid-Holland haalt 80% van haar drinkwater uit de Maas maar deze raakt steeds verder vervuild door de hogere concentraties PFAS en het wordt met de nieuwe richtlijnen lastiger om aan de voorwaarden te voldoen. Deze opgave vraagt om een grensoverschrijdende aanpak. De datum van het einddoel komt steeds dichterbij en daarmee ook de aandacht voor de wateropgave. De richtlijn kan ook gevolgen hebben voor de opgaven land- en tuinbouw wat betreft gewasbeschermingsmiddelen, deze worden samen met de opgaven verkend.

- Tot slot de *Richtlijn voor Industriële Emissies*. Over het algemeen ligt de focus voor water op de vervuiling door de industrie en de *zeer zorgwekkende stoffen* en *potentieel zorgwekkende stoffen* in het milieu. Dit is belangrijk voor de omgevingsdiensten want zij verlenen en handhaven de vergunningen.

In 2023 wordt ook de *Bathing Water Review* verwacht en gevolgd.

Wonen

Op dit dossier zijn er ontwikkelingen die niet direct raken aan de ambitie van Zuid-Holland om woningen te bouwen, maar wel indirect een raakvlak hebben. Zo heeft de *European Performance and Buildings Directive* invloed op de duurzaamheid van private en publieke gebouwen, net als de *Solar Strategy* als onderdeel van *RePowerEU* die de Europese Commissie heeft gepubliceerd in mei 2022. In het eerste voorstel van de *Zonne-strategie* stond dat in 2026 alle nieuwe commerciële en publieke gebouwen zonnepanelen moesten krijgen en vanaf 2027 alle andere gebouwen.

Het ELENA-programma dat wordt gefinancierd met subsidie van de Europese Investeringsbank blijft ook in 2023 doorlopen. Doel van dit programma is het uitwerken van projectplannen voor grootschalige investeringen in verduurzaming van de warmtevoorziening. Een deel van de Europese *Kansen voor West (KvW)*-middelen wordt gebruikt om deze investeringsplannen te helpen financieren.

Eén van de vijf actielijnen van de strategie Samen Circulair is Circulair Bouwen. Ook dit biedt mogelijkheden tot het verzilveren van Europese kansen, wat in 2023 verder verkend kan worden.

Daarnaast is Zuid-Holland goed aangehaakt op de nieuwe missie programma's van de Europese Commissie onder het HORIZON Europe-programma die zich richten op gezonde leefomgeving. Rotterdam en Den Haag zijn goedgekeurd door de Europese Commissie als deelnemers aan de *Missie 100 Climate Neutral Cities*. Zij zijn momenteel bezig met een actieplan om CO₂-neutrale initiatieven te formuleren met het doel om hun steden in 2030 klimaatneutraal te maken. De provincie Zuid-Holland heeft haar interesse getoond in de *Mission to Climate Change* en de EU zal ons uitnodigen om hieraan deel te nemen. Deze missie beoogt regio's klimaatneutraal te maken en deelname aan de missie geeft onze regionale partners betere toegang tot het bij behoorde missie fonds van HORIZON.

Stikstof

We monitoren de ontwikkelingen op het terrein van stikstof en informeren de betrokken collega's wanneer daar aanleiding toe is. Hierbij focussen wij ons vooral op de nog komende aanscherpingen op bijvoorbeeld luchtkwaliteitsnormen onder het *Zero Pollution Action Plan*. Verwachting is echter dat het vooral om de uitvoering van de kabinetsplannen gaat en zich minder richt op Brussel. In 2023 wordt ook de provinciale rol ook duidelijker op dit dossier.

Link met circulaire economie

Milieu kent ook een sterke link met de opgave voor Circulaire Economie. Het heeft meerwaarde om deze link in de gaten te houden en hiervoor aandacht te vragen bij de Europese instellingen.

Circulair Zuid-Holland

Inhoudelijke opgave

De provincie Zuid-Holland wil in 2050 100% circulair zijn. In deze circulaire samenleving worden alle grondstoffen steeds opnieuw (her)gebruikt en gebruiken we hernieuwbare grondstoffen. Het vraagt om veranderingen die op lange termijn zullen leiden tot nieuwe maatschappelijke structuren, instituties, netwerken, opvattingen en praktijken.

Ambitie Circulair Zuid Holland

Portefeuillehouder: Meindert Stolk

Transities zijn processen van een lange adem, waarin het opbouwen, ombouwen of zelfs afbouwen van de nieuwe- en bestaande gebruiken hand in hand gaan. De provincie Zuid-Holland vervult de rol van opdrachtgever, verbinder en aanjager binnen de transitithema's: *Kunststoffen, Maakindustrie, Bouw, Groene Grondstoffen & Voedsel*.

De transitie naar een circulaire economie speelt een grote rol in de Europese Green Deal, de EU- strategie om naar een duurzame en competitieve economie te gaan.

Binnen het transitithema *Kunststoffen* zijn we in 2022 gestart met het schrijven van een position paper rond *packaging en plastics*. We vragen de Europese Commissie te komen met een *European level playing field* om te zorgen voor eenduidige condities voor circulaire productie, het circulair gebruik van plastics en het terugdringen van microplastics. Het *position paper* is opgesteld samen met andere provincies. In het onderdeel *Transitie Haven en Industrie* wordt de opzet verder beschreven.

De *Maakindustrie* richt zich op een effectief beleid voor circulaire zonnepanelen. De zonnestrategie binnen het *REPowerEU*-plan van de Europese Commissie richt zich o.a. op het plaatsen van zonnepanelen. Wij monitoren de uitwerking van de zonnestrategie en signaleren waar nodig.

Wij zetten ons in voor universele normen voor toekomstbestendig, *circulair bouwen*. Met de huidige normen wordt duurzaam en circulair bouwen onvoldoende gestimuleerd. Nederlandse wet- en regelgeving loopt momenteel achter qua toekomstbestendige normen voor de bouw op sommige andere landen. Waar Europese wet- en regelgeving kan ondersteunen, wordt hierop actief gelobbyd.

Binnen Groene Grondstoffen & Voedsel wordt ook in Europese context gekeken naar stimulerende wet- en regelgeving ter bevordering van regeneratie van de bodemkwaliteit met organische reststromen. Dit thema kent een directe link met milieu.

Netwerken

Zuid-Holland is lid van de *Vlaams Nederlandse Delta (VND)*. Dit netwerk organiseert iedere jaar een conferentie over de ontwikkelingen binnen de Delta. Het thema van de jaarconferentie 2023 is *circulaire economie*.

Digitalisering

Inhoudelijke opgave

Binnen de provincie lopen er verschillende sporen van digitalisering die samen aan een digitaler Zuid-Holland werken. Gekeken wordt naar de kansen die digitalisering biedt voor de economie, onze opgaven en onze organisatie.

Ambitie coalitieakkoord: 'Organisatie'

Portefeuillehouder: Meindert Stolk (digitale economie) Willy de Zoete (digitaal transformatie provincie Zuid-Holland)

Digitalisering is een belangrijk thema voor Zuid-Holland en een kernthema in het Europees beleid de komende jaren. Van belang is vooral de beleidsprioriteit *A Europe Fit for the Digital Age*. Dit plan heeft als doel om de komende jaren te zorgen dat Europa koploper blijft in de digitale ontwikkeling. Verschillende wet- en regelgeving werd in 2022 geïnitieerd en dit zal ook in 2023 doorlopen. Om de uitvoer hiervan kracht bij te zetten is digitalisering een kernthema in bijna alle Europese subsidieprogramma's in de periode 2021-2027.

Binnen de provincie lopen er verschillende sporen op digitalisering die waar mogelijk gezamenlijk optrekken zo ook internationaal. Voor de sporen digitaal Zuid-Holland, digitale economie en digitaal bestuur kijken wij naar de Europese mogelijkheden. Ook is het van belang goed in te spelen op Europese wetgevende verplichtingen.

EU wet- en regelgeving

De provincie Zuid-Holland neemt ook in 2023 deel aan *digitaliseringswerkgroep* in het HNP. Via de HNP-werkgroep blijven wij betrokken bij de ontwikkelingen rondom *A Europe Fit for the Digital Age* en leveren wij waar nodig input op de onderliggende wet- en regelgeving. Om de vertaalslag van komende wet- en regelgeving verder te verbeteren blijven wij in gesprek met Kennis Centrum Europa Decentraal en de andere provinciën gezien de gemeenschappelijkheid van deze opgave. We trekken hier zo veel mogelijk samen in op.

Voor 2023 is gekeken naar het Commissie Werkprogramma en de nieuwe wetsvoorstellen. Duidelijk is dat voor digitalisering er minder relevante voorstellen aankomen voor decentrale overheden dan in 2022. Wij zullen ons daarmee vooral richten op de nog lopende trajecten. We volgen hierin de inzet van het HNP en IPO.

Digitale project initiatieven

De Europese subsidieprogramma's bieden kansen voor digitalisering, maar vooral voor de programma's gericht op onderzoek en toepassingen voor bevordering van een digitale economie. Wij kijken daarbij goed naar onze rol. Betreft het de digitale infrastructuur dan zijn wij direct betrokken, betreft het innovatie dan zijn wij een aanjager voor het bedrijfsleven om gebruik te maken van de regelingen. Het is goed om te benoemen dat wij vanuit de provincie vooral ook inzetten op de Rijksfondsen.

2022 was een succesvol jaar voor Nederland met het goedkeuren van alle door het Rijk voorgestelde *European Digital Innovation Hubs* (EDIH's). Voor Zuid-Holland relevant zijn:

- *EDIH-SMITZH* van IQ en Technische Universiteit Delft. Met de oprichting van EDIH-SMITZH zal het SMITZH programma voortgezet worden en uitgebreid om geleidelijk alle industrieën in Zuid-Holland te omvatten. EDIH-SMITZH zal het MKB in deze industrieën ondersteunen bij hun digitale transformatie uitdagingen en om hun inzet beter te verbinden aan best practices in Europa. Zowel het Rijk als de provincie Zuid-Holland hebben hierbij geholpen met de benodigde cofinanciering voor 2022-2024.
- *Dutch Societal Innovation Hub* (DSIH) van IPO en Vereniging van Nederlandse Gemeenten. DSIH is gericht op de ontwikkeling van de regionale economie door digitale innovaties op het gebied van publieke diensten. Het is de enige EDIH die landelijke service biedt.

In de komende maanden en in 2023 zullen wij de inrichting van deze EDIH's nauw blijven volgen. Voor EDIH-SMITZH wordt de komende periode benut om de verbreding van de doelgroep (tuinbouw en haven-industrie) en doorontwikkeling van de diensten vorm te geven. Daarnaast zal gekeken worden naar de samenwerking met de andere vier regionale EDIH's in Nederland, onder leiding van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, en internationale samenwerking complementaire EDIH's elders in de EU. Naast de EDIH's houden wij in 2023 de IPCEI traject voor Cloud Infrastructure Services en nieuwe openstellingen onder het Digital Europe Programma in de gaten.

Landbouw

Inhoudelijke opgave

De opgave landbouw heeft de ambitie Zuid-Holland in 2030 hét toonbeeld te laten zijn van een hoog-innovatieve en circulaire agrarische sector en een voedselketen te zijn in een stedelijke omgeving waar een goede boterham in verdiend kan worden.

Ambitie coalitieakkoord: 'Versterken natuur in Zuid-Holland'

Portefeuillehouder: Meindert Stolk

De transitie van de landbouwsector heeft de afgelopen jaren veel aandacht gekregen en in 2023 zal de provincie zich vooral richten op de uitvoer van de Rijks- en Europese regelingen. Het *Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid* is de voornaamste Europese regeling waar de provincie een rol in heeft. Daarnaast blijven wij wel de nieuwe aankomende Europese wet- en regelgeving volgen en kijken wij naar de kansen om Europese netwerken in te zetten voor kennisdeling en lobbyinzet.

Gemeenschappelijk landbouwbeleid

Per 1 januari 2023 treedt het nieuwe GLB in werking. In Nederland wordt het GLB uitgevoerd via het *Nationaal Strategisch Plan*. Binnen het NSP ligt de focus op klimaat, stikstof, biodiversiteit, bodem, water en lucht. Tussen 2023 en 2027 is hiervoor zo'n € 4,7 miljard beschikbaar voor Nederlandse boeren. Het NSP bestaat uit vijf onderdelen: 1) de basis inkomenssteun; 2) de ecoregelingen; 3) het Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (Anlb); 4) plattelandsontwikkeling; 5) sectorale regelingen. De provincie voert de onderdelen *Anlb* en *Plattelandsontwikkeling* uit. De andere onderdelen worden uitgevoerd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Het onderdeel Plattelandsontwikkeling geeft steunmogelijkheden voor investeringen, innovatie en kennis. Wij zetten deze middelen zoveel mogelijk gebiedsgericht in, waarbij de specifieke opgave in het gebied leidend is. Onderdeel van Plattelandsontwikkeling is ook *LEADER*. Met *LEADER* maken verschillende partijen uit een gebied gezamenlijk een visie (strategie) voor het gebied en voeren die strategie gezamenlijk uit. De strategie moet betrekking hebben op plattelandsontwikkeling (voorzieningen/ recreatie/ erfgoed), het verdienvermogen van agrariërs, klimaat, biodiversiteit, stikstof, bodem, water en lucht.

Verdere inzet

Europese wetgeving is van directe invloed op de opgave en er zijn verschillende netwerken waarin kennisdeling op het gebied van landbouw kansen biedt. De provincie blijft onderdeel van de *HNP-werkgroep Agrofood*. Voor 2023 volgen wij vooral het voorstel van de Europese Commissie voor de kaderwet *Duurzame Voedselsystemen* en coördineren dit met de opgave Greenports. Daarnaast zijn de voorstellen onder het *Actieplan Verontreiniging naar nul* op water en luchtkwaliteit van belang. Deze zijn benoemd onder het thema Duurzame Gezonde Leefomgeving. Tot slot kijkt de provincie naar de mogelijkheden om vanuit European Regions for Innovation in Agriculture, Food and Forestry (ERIAFF) meer nadrukkelijk betrokken te raken in de netwerkkanalen. Bijvoorbeeld voor kennisuitwisseling op het gebied van sector monitoring.

Voor de programmalijn *Groene Cirkels* kijken wij ook naar de Europese inzet. Dit innovatieve programma sluit nauw aan bij de doelen van het Europese Farm-to-Fork beleid. Nu de eerste groene cirkel projecten verder in ontwikkeling zijn, kan het uitdragen van de successen en lessen zorgen voor een bredere internationale samenwerking die weer leidt tot een uitbreiding van de initiatieven in Zuid-Holland.

Tot slot loopt in 2023 het *All4biodiversity programma* door waarvoor de provincie als lead partner de trekker is van dit Europees gefinancierde project. Dit project bindt meerdere provincies aan elkaar die gezamenlijk pilots ontwikkelen om de kwaliteit van natuurgebieden in Nederland te verhogen door een integrale aanpak voor het beheer van de terrestrische Natura 2000 gebieden inclusief de omliggende gebieden.

Greenports

Inhoudelijke opgave

De provinciale opgave ten aanzien van de Greenports is de doorontwikkeling van het glastuinbouw cluster.

Ambitie coalitieakkoord: 'Een concurrerend Zuid-Holland'

Portefeuillehouder: Meindert Stolk

Team Greenports heeft in de zomer van 2019 een Internationaliseringsstrategie opgesteld. Elk jaar wordt in een werkplan verdere invulling gegeven aan de kernactiviteiten van het team. In de strategie internationalisering Greenports van de provincie zijn drie pijlers opgenomen waaraan internationalisering een bijdrage kan leveren: 1) Kennis en Innovatie; 2) (West-)Europa als afzetmarkt; 3) Selling Concept (het totaalsysteem om een megastad te vergroenen en te voorzien van voedsel verkopen aan landen buiten Europa).

Voor ons is van belang ook de internationaliseringsstrategie van Greenport West-Holland. Onderdeel is een afwegingskader om te bepalen wanneer de Greenport een rol pakt op bijvoorbeeld beurzen of internationale congressen.

Europese inzet

Binnen de pijlers 1 en 2 zijn wij bezig om ons Europese tuinbouwnetwerk voor bedekte teelt in te zetten in de lobby en projectontwikkeling. Dit doen wij in nauwe samenwerking met de verschillende stakeholders in de Greenports. We zoeken hierin ook de samenwerking met Noord-Holland.

In 2023 zullen wij dit gaan vormgeven vanuit de netwerken waar wij inzitten:

- We hebben onze deelname aan het ERIAFF netwerk verlengd. In het ERIAFF-netwerk zijn wij lid van de Plants-werkgroep. De Plants-werkgroep zet in op kennisdeling en samenwerking tussen regionale overheden in de tuinbouwsector. Het is een actief netwerk. In juni 2022 werd het Europees PACT voor duurzame tuinbouw getekend door de provincie Zuid-Holland tezamen met andere Europese regio's. De partijen gaan aan de slag met de thema's: klimaatneutraliteit, circulaire productie, hightech productie, slimme logistiek en weerbare gewassen. De samenwerking zal zich in 2023 gaan vertalen in Europese samenwerkingsprojecten en een gezamenlijke EU-lobby. Concreet zijn drie mogelijke projecten uitgelicht voor doorontwikkeling, waarbij Greenport West-Holland trekker is voor een aanvraag rondom plastic reductie. In de lobby gaan wij ons richten op het aankomende EU-voorstel voor de kaderwet *Duurzame Voedsel Systemen*. Het PACT vormt de basis van de inzet. We volgen ook de aanpassingen van de doelen voor reduceren van voedselverspilling in het *Kaderrichtlijn Afvalstoffen*.
- Het *NEFERTITI*-project is in 2022 afgerond. Op kleinere schaal wordt in 2023 nog gewerkt aan een inbedding van de geprezen werkwijze van demo-farms in het cluster, ook wordt gekeken naar een voorzetting van de samenwerkingen die zijn ontstaan. Wij hebben ingezet op de erkenning van 'experimental farm' (campussen, fieldlabs etc.) als methode naast de gangbare public- en private farms. Dit wekte de interesse van de Europese Commissie en andere EU-regio's.
- Greenport West-Holland is partner van het *Plant Inter Cluster Europa* en werkt daarin een Europese strategie op met andere tuinbouwclusters in Europa, onder andere Angers in Frankrijk. Dit doen zij namens alle cluster partners in Zuid-Holland.

Verder is het onze intentie om in januari 2023 bestuurlijk deel te nemen aan de *Grüne Woche* in afstemming met de Greenports. In 2023 zal de *ERIAFF*-conferentie plaatsvinden in Bolzano van 22-24 mei 2023 waar wij ambtelijk bij aanwezig zijn.

Bredere internationale inzet

Binnen pijler 3 vallen de internationale activiteiten rondom China alsmede de andere internationale events die voor Feeding and Greening the Megacities van belang zijn. In 2022 zijn vooral events georganiseerd rondom de Floriade zoals het Horti Cluster Event.

In 2023 zullen wij onze activiteiten met China voortzetten binnen het door Provinciale Staten vastgestelde kader waarin de tuinbouw één van de drie focus sectoren is.

Verwacht wordt dat er in 2023 vooral vraag is vanuit het Zuid-Hollands bedrijfsleven en haar Chinese partners voor de provincie om ondersteuning te verlenen aan activiteiten in deze sector. Zo lopen er in 2023 verschillende tuinbouwinitiatieven met Zuid-Hollandse partners in Hebei, maar ook daarbuiten, waaraan ondersteuning kan worden verleend en is er in 2023 weer een Hortiflor Expo in Shanghai.

Het is niet de intentie om in 2023 vanuit de provincie een eigen handelsmissie te organiseren. Inkomende missieverzoeken worden vooral verwacht, maar zijn nog niet concreet. In januari 2023 wordt gestart met actielijn 1 van het kader, de verdere verkenning, om het netwerk van betrokken bedrijven en maatschappelijke organisaties van de provincie te versterken. Dit is belangrijk om de overige actielijnen goed te implementeren die van toepassing zijn bij de organisatie van inkomende en uitgaande missies.

Eiwittransitie

Inhoudelijke opgave

Ontwikkeling van het ecosysteem voor de eiwittransitie.

Ambitie coalitieakkoord: 'Een concurrerend Zuid-Holland'

Portefeuillehouder: Meindert Stolk

Met de start van de *Proteïn Port* is een belangrijke stap gezet in de clusterontwikkeling regionaal ecosysteem. In 2022 is begonnen met het opstellen van het *Werkprogramma Eiwittransitie*. Hierin ontwikkelt de provincie beleid rondom inspanningen van maatschappelijke partijen om de eiwittransitie dichterbij te brengen. In het eerste kwartaal van 2023 zal dit gedeeld worden met Provinciale Staten. In het Werkprogramma zijn een aantal aandachtspunten op Europees niveau, vooral op het gebied van lobby. Hiervoor zijn verschillende activiteiten voorzien die bij vaststelling van het programma zullen worden ondernomen in 2023.

In het werkprogramma is de positionering en ontwikkeling van het ecosysteem voor de transitie een kernactiviteit, daarbij wordt ook gekeken naar Europese netwerken. Betere samenwerking met andere Europese regio's is van belang voor de lobby richting de EU. De huidige EU wet- en regelgeving is daarbij een knelpunt bij opschaling en marktbetreding. Nieuwe voedselproducten moeten voldoen aan strenge kwaliteits- en veiligheidseisen voor de Europese markt. Onder de Farm-to-Fork-strategie stelt de EU verschillende stappen voor om een eiwittransitie te bevorderen om deze – en bredere – problemen aan te pakken. De Eurocommissaris heeft op 4 april 2022 toegezegd dat er een Europees proteïneplan komt, een tijdpad hiervoor is nog niet gegeven. Concreet in 2023 zullen wij het EU-wetsvoorstel **new genomic techniques** volgen, waarin gekeken wordt naar plantontwikkelingstechnieken voor proteïne. Onze inbreng is ook van belang om naast de aandacht voor plant-based eiwitalternatieven ook aandacht te genereren voor cell-based eiwitten, aquatische eiwitten etc.

Het werkprogramma benoemt een aantal belangrijke gelijkgestemde regio's waarnaar gekeken wordt voor samenwerking. De samenwerking wordt gezocht vanuit de bestaande netwerken. De provincie Zuid-Holland is al vertegenwoordigd in het Vanguard initiative, in Circular Biobased Delta en het European Chemicals Network die allen van belang kunnen zijn. In aanvulling daarop wordt gekeken naar:

- De Europese branchevereniging *Cellular Agriculture Europe*. Dit is een internationale organisatie die zich bezighoudt met het versnellen van de commercialisatie van producten die worden gemaakt door cellulaire landbouw, inclusief kweekvlees.
- De *Plant Based Proteins werkgroep* van het ERIAFF. Vanuit de werkgroep Proteins wordt een HORIZON-aanvraag voorbereid. We maken gebruik van ons opgebouwde netwerk vanuit de greenports opgave.
- *European Institute of Innovation & Technology (EIT) Food*: EIT Food is een Europese organisatie, die o.a. als doel heeft om start-ups met TRL-level 6 t/m 8 te helpen met het brengen van hun innovatie naar de markt. Zuid-Hollandse start-ups zouden hier ook gebruik van kunnen maken.
- De *werkgroep AgroFood* vanuit het Huis van de Nederlandse Provincies (HNP) is ook van belang om daarin gezamenlijk met andere provincies het thema 'proteïne' te agenderen.

Projectontwikkeling wordt ook benoemd in het Werkprogramma. We volgen initiatieven waar Zuid-Hollandse partijen op kunnen aanhaken, zoals onder ERIAFF, maar wachten met pro-actief inzetten tot het cluster verder is ontwikkeld.

Ruimtevaart

Inhoudelijke opgave

Versterken van het Zuid-Hollandse lucht- en ruimtevaart cluster.

Ambitie coalitieakkoord: 'Een concurrerend Zuid-Holland'

Portefeuillehouder: Meindert Stolk

Actieagenda Space Zuid-Holland Bremen

Met de Actieagenda Space Zuid-Holland Bremen 2019-2022 versterken wij het Zuid-Hollandse ruimtevaartcluster. Betrokken partijen zijn: SpaceNed, Provincie Zuid-Holland, Aviaspace Bremen en de deelstaat Bremen. De afgelopen drie jaar is de samenwerking succesvol geweest en daarom is in het najaar 2022 de actieagenda verlengd tot 2026. In 2023 kijken wij op de geïdentificeerde thema's naar doorontwikkeling bijvoorbeeld op *artificial intelligence*, *augmented & virtual reality* en lichtgewicht materialen.

In 2023 staan de volgende activiteiten gepland binnen de actieagenda:

- *Ontwikkelen van een roadmap.* Om succesvol te komen tot gezamenlijke uitvoeringsprojecten zullen de partners toewerken naar een roadmap. De roadmap zal een prioritering maken van projecten en kijken naar financieringsmogelijkheden, inclusief EU-middelen. Omdat bij EU-projecten veelal samengewerkt dient te worden met meerdere EU-landen, leggen wij hierbij de link met het S3 platform Space.
- *(Digitale) eventreeks Connecting Space Regions.* De evenementenreeks Connecting Space Regions is ook in 2022 succesvol geweest, het is dan ook de intentie om onder de nieuwe actieagenda deze reeks in 2023 voort te zetten.
- *Samenwerkingspilot VR/AR Bremen en Zuid-Holland.* In het kader van de actieagenda wordt de in 2021 gestarte Research & Development samenwerkingspilot voortgezet, die medegefinancierd wordt door PZH en Bremen. Deze pilot is gericht op digitalisering en daarbinnen, nog specifiek, het gebruik van *virtual en augmented reality-tools* ter ondersteuning en verbetering van engineering processen in de ruimtevaart.

Europese S3 platform Space

In 2022 is Zuid-Holland betrokken geweest bij de oprichting van het Europese S3 platform Space (waardeketen toegang tot de ruimte), dat door de regio Norrbotten (Noord-Zweden) werd geïnitieerd tezamen met Bremen en vijf andere regio's. In 2023 zal het platform verder ontwikkeld worden. Doel is om dit een interactief platform voor netwerkdoelen te maken voor bedrijven/kennisinstellingen uit de betreffende regio's. Ons doel is om het netwerk te gebruiken voor een sterkere connectie met DG Regio en een opening naar Europese subsidieprogramma's.

Netwerk NEREUS

Zuid-Holland is sinds 2013 lid van *Network of European Regions Using Space Technologies* (NEREUS). Dit is een Europees samenwerkingsnetwerk met Europese regio's die gezamenlijk optrekken in de lobby richting de Europese Commissie, het Europees Parlement en de Europese Raad. In 2023 zullen wij onze deelname voortzetten.

Cultureel erfgoed

Inhoudelijke opgave

Behoud cultuurhistorie en beleving daarvan stimuleren

Ambitie coalitieakkoord: 'Een concurrerend Zuid-Holland'

Portefuillehouder: Willy de Zoete

Voor de Europese Commissie is cultuur vooral een nationale aangelegenheid, tenzij het over grensoverschrijdende en verbindende projecten gaat. Het EU-actiekader voor cultureel erfgoed omvat ook een aantal specifieke acties die relevant zijn voor steden en regio's. Vanuit de opgave cultureel erfgoed wordt daarom selectief gekeken naar de kansen om hier Zuid-Hollandse initiatieven op aan te haken.

In 2022, is vanuit de opgave van het erfgoed gekeken naar Europese subsidiekansen om projectactiviteiten uit te breiden en daarmee de opgave verder te versterken. Enkele concrete zaken voor 2023 zijn:

- De projectaanvraag voor *Bridging the North Sea* is in 2022 goedgekeurd door de Straits Comité en zal in januari 2023 van start gaan met een kick-off event. Straits is een samenwerking tussen de voormalige Interreg Twee Zeeën-partners en is vooral bedoeld om samenwerking te blijven bevorderen tussen regio's in de UK, Frankrijk, België en Nederland. De provincie Zuid-Holland is lead partner en de trekker van dit initiatief.
- In 2023 willen wij opnieuw kijken met de *Nederlandse Limes Samenwerking* of zij projectinitiatieven voor de Neder-Germaanse Limes internationaal willen insteken. Samenwerking tussen de musea in Xanten (in de regio Noord Rijn Westfalen) en Archeon die in 2022 is aangegaan kan bevorderlijk zijn.
- *Het LEADER-programma* wordt voortgezet als onderdeel van het nieuwe NSP (2023-2027), zoals benoemd onder landbouw. Cultuur en (agrarisch) cultureel erfgoed kan onderdeel zijn van plattelandsontwikkeling. De partijen leggen de plannen hiervoor voor het betreffende gebied vast in een strategie.

Naast deze initiatieven wordt ook gekeken naar andere erfgoedlijnen waarbij internationale samenwerking met België van toegevoegde waarde is dit geldt voor industrieel erfgoed en mogelijk voor de Atlantic Wall.

Lijst met afkortingen

Anlb	Agrarisch natuur-en landschapsbeheer
BO GVC	Bestuurlijkoverleg Goederenvervoercorridors
CWP	Commissie Werkprogramma
DSIH	Dutch Societal Innovation Hub
EBZ	Economic Board Zuid-Holland
ECRN	European Chemical Regions Network
EDIH	European Digital Information Hub
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EGTC	European Grouping of Territorial Cooperation
EIT	European Institute of Innovation & Technology
ERIAFF	European Regions for Innovation in Agriculture, Food and Forestry
EU	Europese Unie
EU/IA	Europese en Internationale Aangelegenheden
GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
IQ	InnovationQuarter
ITEM	Institute for Transnational and Euregional cross border cooperation and Mobility
HNP	Huis van Nederlandse Provincies
Horizon	Onderzoeks- en innovatieprogramma van de Europese Unie
Interreg	Europese subsidieregeling voor ruimtelijke en regionale ontwikkeling
IPCEI	Important Project of Common European Interest
IPO	Interprovinciaal Overleg
JTF	Just Transition Fund
KvW	Kansen voor West programma
MKB	Midden- en Klein Bedrijf
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
NEREUS	Network of European Regions Using Space Technologies
NRW	Noordrijn-Westfalen
NSP	Nationaal Strategisch Programma
PFAS	Per- en polyfluoralkylstoffen
POP	Plattelandsontwikkelingsprogramma
REACH	Registratie, Evaluatie en Toelating van Chemische stoffen
S3	Smart Specialisation Platform
SMITZH	Smart Manufacturing Industriële Toepassing in Zuid-Holland
VND	Vlaams-Nederlandse Delta
VNG	Vereniging van Gemeenten